

子敏散文：道德意识

有一个年轻人告诉我：『我最讨厌「道德」。』

我听了很吃惊。

他继续说：『许多人整天谈着道德道德的，拿道德来教训人，可是自己偏偏又不讲究道德，所以我讨厌道德！』

听了这个说明，我心里很高兴。原来这个年轻人反对的是「不道德」。这就好像：有一个人，老是拿桌上的一部《四书》合订本来打小孩子。小孩子说：『我讨厌《四书》！』其实，这小孩子反对的是「动不动就打小孩子」。他并不反对《四书》。如果你仔细的想一想，就会觉得这小孩子很可爱。他抗议得很委婉，等于一种讽谏。

同样的道理，我仔细想过以后，也觉得最初我提到的那个年轻人很可爱。他委婉的讽谏了不道德的人。不过，更仔细的想想，我又有些不安。他会不会因为抗议不道德而讨厌听到「道德」两个字，逐渐转换成对道德的内涵、道德的价值也讨厌起来，反对起来呢？道德是「经验」，经验有什么好反对的呢？

「道德」是人类追求「个体幸福」和「群体幸福」的和谐、「个体安全」和「群体安全」的和谐、和「个体利益」和「群体利益」的和谐所获得的全部经验。它的内涵对于促进人类的进步有很高的价值，为什么要反对呢？

我记得（其实是不不大记得）莎士比亚的《罗密欧与茱莉叶》里，有一句罗密欧说的话：『如果玫瑰不叫玫瑰，它还是一样的香。巴不得我罗密欧不姓现在的姓，只保全一颗纯挚的心。』也许「道德」两个字，已经成为不灵的咒，成为出现频率过高、失去了新鲜感的两个音节，成为坏人掩护自己的盾牌，我们仍然不能否定它永恒的价值。

有一个年轻人告诉我：『我最讨厌说教、教条、德目这些东西。』

我说：『这些东西是累积的生活经验，跟你的幸福、安全、利益有关，很宝贵呀。』

他说得很好：『谁的生活经验？至少，我知道，这绝对不是我的生活经验。』

中国人的伟大老师——孔子，累积了七十年的生活经验以后，才敢说它能够随心所欲的达到「个体和群体的和谐」境界。他能达到那种境界，靠的还是他不断追求的精神。一般不够清醒的七十岁的大人，一定达不到孔子的境界，无法体会孔子所说的话；何况一个年轻人。

我为这个年轻人的纯真所感动。也许，在他的生活经验里，根本没有「个体和群体的矛盾」这么一回事，连「个体和个体的冲突」他都没经历过，「个体和群体的矛盾」，难怪他对于教条、德目会觉得十分厌烦。

可是，我也想起一个十四岁小孩向我「说教」的往事。
那个小孩对我说：『做人应该诚实。诚实就是「忠孝仁爱信义和平」的「信」！你知道吗？』

每次我都回答他说：『是是，我知道。』
但是他不相信，总认为我不是真正的「知道」，总认为我一转身就会忘记了，所以他一抓住机会，就要告诉我：『人应该「信」！』

他不断的对我「说教」，使我觉得厌烦。

他的「说教」是有原因的。有一天，他拿了几十块钱，打算到书店去买一本书看。刚到巷子口，他遇到邻家的小孩。这小邻居对他说，因为有急用，想先跟他就借五十块钱，当天下午一定还他。他觉得下午再去买书也一样，就答应了。可是他一连等了好几个下午，小邻居并没来还钱。

后来，他跟小邻居见过几次面，不好意思开口要债，只苦等着小邻居守信还钱。这样一拖就是一个多月。他一想起自己想买的那一本书一直还没买，心中就很气愤。最后他忍不住了，只好去找小邻居跟他提起这件事。

小邻居回答他说：『我不记得有这么一回事，恐怕是你弄错了吧。』

从此以后，那个小邻居在他心目中的地位就变得很低了。

从此以后，他就常常思索关于「诚实」的问题。

从此以后，他就格外关心自己是不是也做过不诚实的事情，为的是怕自己在别人心目中的地位也变得很低，成为一个「不诚实的人」。

从此以后，「忠孝仁爱信义和平」的「信」，就对他显得格外的有意义了。

「信」的重要，是他生活经验里的事情。他不断的对我说教，是因为他很喜欢我，所以主动对我进行「经验传递」。如果没有那样的遭遇，有人向他说教，他恐怕还会以为那「信」是人写「信」的「信」呢。

道德是生活的智慧，是经验的产物。

传递有价值的经验如果竟令人觉得厌烦，这一定跟传递方法的缺乏、传递方法的不良也有关。

孩子跟朋友约会，误了时间，心里觉得懊丧的时候，父母却跟孩子谈论孝顺的道理。这是时机不对。孩子觉得厌烦，并不是反对孝顺。如果父母赞美孩子「重信」的美德，安慰他，跟他商量怎么设法弥补，那么，对孩子来说，这正是甘泉涌进了荒漠，使荒漠成为良田。

对十一岁的孩子大谈「慎独」的工夫，孩子一定也会觉得厌烦。这是程序不对。与其对他谈「慎独」的工夫，倒不如鼓励他跟父母一起做家事。在高高兴兴，有说有笑的气氛中，只要加上一点点适当的指点，孩子就可以学会家事。日子长了，这学会了家事的子不但可以在继续学习中吸取有用的技巧，而且会在愉快的气氛中觉得父母的可亲，涌起了爱心。一旦父母累了，忙不过来了，这孩子不但愿意，而且有能为父母分劳，这就是「孝」。

我们的道德教育或品格教育最大的缺点是没有「施教者」，只有「言论家」。以「言论家」代替「施教者」，明显的缺点是「言论家」的兴趣在「言论」，不在「人」。他缺乏爱心、耐心和恒心。没有爱心、耐心、和恒心的教育，必然会成为「言论教育」。

「言论家」的特色是开列大批德目，巴不得一次交割清楚，然后他好专心去耕耘其它的言论。他的兴趣不在培育一个人。由「言论家」领导的道德教育，对学生来说，所得到的只是言论。学生们默记德目，默记解释德目的美妙句子，然后参加考试，期待着能拿高分。学生并没得到他们所渴望的、所需要的「教育」。

我们很容易发现，许多父母，在道德教育方面，也有「言论家」的倾向。他们缺乏耐心，「教育」得很匆促像「言论家」一样，希望不花时间，一勿交割清楚。所有的孩子都渴望得到「教育」，因为教育就是「爱」。他们渴望得到爱。可惜的是，他们只能得到言论。

现在，我们更容易了解我前面所提到的那个年轻的孩子为什么会说「我讨厌道德」了。他讨厌的是言论家口中的那种「以声音存在」和「以文字存在」的道德。他反对的是「说教」，是「以言论的形式出现」、「以言论的形式为满足」的教育。

对「道德」的另一个偏见是「道德不利于争夺」。这是「言利」的人的座右铭。十个饿人的面前有三块蛋糕。有道德观念的人会感觉到问题的「严肃性」。他不动手，也不知道该怎么办。没有道德观念的人显然便宜得多。他只要抢先抓一块，甚至两块，吃进肚子里去就是了。有道德观念的人只好挨饿。有这种偏见的人显然犯了两个错误。第一，不道德的人除非是一个外星人，不属于一个人间的社会，不然的话，他的「夺取记录」会使他在群体中处于最不利的地位。

第二，他不知道「争夺」有利于道德的成长，有利于建立一个有明确行为标准的社会。那样的社会建立起来以后，他就会连「一次」争夺的机会也没有。更严重的是，他甚至会因为提倡争夺，遭遇到不道德的报复，连看到好社会出现的机会都没有了。那样的损失，只限于他一个人。

道德是生活的智慧，是经验的产物。它有利于个体与个体间的和谐，也有利于个体和群体间的和谐。它给人类带来的是利益、安全和幸福。它代表一种价值。

因此，不管你怎么讨厌「道德」，不爱听「道德」，你千万不要忘了它的「价值」。那价值，是你必须掌握的。

——转自麦田出版《丰富人生》

Zi Min “Ahlak Bilinci”

Bir gün genç bir adam bana dedi ki: “En nefret ettiğim şeydir Ahlak! ” Duyduğum an büyük bir şok yaşadım. Genç adam şöyle devam etti: “Pek çok insan tüm gün ahlak ahlak der durur, ahlak kavramıyla herkese ders vermeye çalışır; ama aslına bakılırsa bu adamlar ahlakı biraz bile önemsemez, işte bunun için ahlaktan nefret ediyorum!” Bu açıklamayı dinleyince içten içe sevinç duydum. Meğerse bu gencin karşı olduğu şey ahlak değil “ahlaksızlık”tı.

Bu tıpkı şuna benziyor: Bir adam, her zaman masasının üstünde duran “Dört Klasik”¹ kitap serisini çocuğunu dövmek için kullanıyor. Çocuksa her fırsatta “ ‘Dört Klasik’ ten nefret ediyorum” diyor. Aslına bakılırsa çocuğun karşı olduğu şey kesinlikle “Dört Klasik”değil, olur olmaz yediği dayak. Eğer dikkatle düşünürseniz, bu ufak çocuğun ne kadar sevimli olduğunu fark edersiniz. Onun bu kırılğan, saf protestosu; anlayan için bir çeşit uyarı aslında.

Aynı mantıkla biraz daha dikkatli düşününce, bu genç adamın da aslında çok sevimli olduğunun farkına vardım. Onun bu saf uyarısı ahlaktan uzak insanlardı. Ancak biraz daha ayrıntılı düşününce bir kurt düştü içime. Ya O, ahlaksız insanları protesto etmek için ahlak kelimesinden nefret ettiğini söyleye söyleye, bir gün ahlak kelimesinin içeriğinden, anlamından da nefret etmeye ve ona karşı çıkmaya başlarsa! Bana göre ahlak “tecrübe” demekti, tecrübenin karşı çıkılacak nesi vardı ki?

“Ahlak”, insanlığın bir ömür boyu peşine düştüğü ‘bireysel mutluluk’ ile ‘toplumsal mutluluk’ arasındaki, ‘kişisel güvenlik’ ile ‘toplumsal güvenlik’ arasındaki ve ‘kişisel fayda’ ile ‘toplumsal fayda’ arasındaki uyum sayesinde kazanılan tüm tecrübelerdir. Onun sahip olduğu içerik, insanlığın ilerlemesine katkısı açısından da

¹ Konfüçyanizm adıyla bilinen “Ru Düşünce Ekolü”ne ait dört klasik kitap. Sırasıyla, “Daxüe”, “Zhongyong”, “Lunyü”, “Mengzi”.

çok önemli bir değere sahipken, neden ona karşı çıkılsın ki?

Hatırladığım kadarıyla (gerçi pek hatırlayamıyorum ama...), Shakespeare'in eseri "Romeo ve Juliet" te Romeo'nun bir sözü var. Diyor ki: "Gülün adı gül olmasaydı da, o yine güzel kokardı. Ben Romeo, bu soy ada sahip olmamak pahasına, bu saf ve ağır başlı kalbi taşımayı tercih ederim".

Belki 'Ahlak' kelimesi çoktan büyüsunü kaybetti; ortaya çıkma oranı arttıkça, tazeliğini kaybetti; kötü insanların kendilerini korumak için kullandıkları bir kalkana dönüştü. Ancak böyle bile olsa, onun sahip olduğu sonsuz değeri görmezden gelmek, onu reddetmek hiçte doğru bir davranış olmaz.

Bir genç bana şöyle demişti: "En çok inanç, öğreti, ahlak normu gibi şeylerden nefret ediyorum".

Ben de ona dedim ki: "Bu şeyler, birikmiş hayat tecrübeleridir. Senin mutluluğun, yararın ve güvenliğine alakalı çok kıymetli değerlerdir".

Bunun üzerine bu genç bana çok güzel bir cevap verdi: "Kimin hayat tecrübesi? En azından şunu iyi biliyorum ki, bunlar kesinlikle benim hayat tecrübelerim değil".

Çinlilerin büyük öğretmeni Konfüçyüs, biriktirdiği yetmiş yıllık hayat tecrübeleri sonucunda, hep istediği 'kişisel ve toplumsal uyum' hudutlarına ancak ulaşabildi. Onun bu hudutlara ulaşmak için sırtını dayadığı şey, peşini hiç bırakmadığı bilinciydi. Normal koşullarda, yetmiş yaşına gelmiş ancak yeterli bilince sahip olmayan bir kişi, Konfüçyüs'ün ulaştığı hudutlara ulaşamaz, Konfüçyüs'ün sözlerini anlayamaz; kaldı ki bu genç nasıl anlasın...

Bu gencin saflığı beni etkilemişti. Belki de bu gencin hayat tecrübelerinde "birey ve toplum arasındaki çelişki" diye bir şey yoktu, hatta O, "bireyle birey arasındaki çelişki"yi bile tecrübe etmemişti. Bu yüzden de inanç, öğreti, ahlak normu gibi şeylere karşı inanılmaz bir bıkkınlık duyuyordu.

Lakin düşününce, 14 yaşında bir çocuğun geçmişte bana sık sık çektiği nutuğu hatırladım. Çocuk bana şöyle diyordu: "İnsan dediğin dürüst olmalı. Dürüstlük ise; sadakat, örnek evlat olma, insan sevgisi, inançlı olma, barış ve uyuma olan inançtır.² Bunu biliyor muydun? " Ben de her defasında ona: "Evet, evet! Biliyorum" diye cevap veriyordum. Ama bana inanmıyordu. Gerçekte anlamadığımı, göz açıp kapayıncaya kadar unutacağımı düşünüp her fırsatta bana: "İnsan inanmalı! diyordu." Durmaksızın çektiği nutuk canımı sıkıyordu. Ama elbette bu nutukların bir nedeni vardı...

Bu genç bir gün yanına 90 kuai³ alıp kitapçıya gitmek için yola koyulmuş. Sokak başına geldiğinde, komşunun küçük çocuğuyla karşılaşmış. Bu küçük çocuk ona, acilen 50 kuai'a ihtiyacı olduğunu ve borcunu öğleden sonra geri verebileceğini

² Konfüçyüs öğretileri.

³ 1 kuai= 0.25 tl.

söylemiş. Genç, kitabı öğleden sonra alabileceğini düşünerek, parayı çocuğa vermiş. Ancak, üstünden günler geçmesine rağmen küçük komşu borcunu ödemeye gelmemiş. Gençse sonraları küçük komşuyla birkaç kez karşılaştığı halde, parasını istemeye çekinmiş, sıkıntı içinde ufaklığın verdiği sözü tutmasını beklemiş. Böylece bir ay geçmiş. Almak istediği kitabı henüz alamadığı aklına geldikçe, içten içe köpürüyormuş. Sonunda dayanamamış, gidip küçük çocukla konuşmuş. Ufaklık şöyle demiş: “Ben böyle bir şey hatırlamıyorum, korkarım yanılıyorsun.”

Bu olaydan sonra, küçük çocuk gencin gözünden düşmüş.

Yine bu olaydan sonra genç “dürüstlük” kavramı üzerine derin derin düşünür olmuş. Acaba kendisi de dürüst olmayan bir davranışta bulunup, başkalarının gözünden düşmüş olabilir mi? diye korkmaya başlamış. Sadakat, örnek evlat olma, insan sevgisi, inançlı olma, barış ve uyum kavramları gözünde başka bir anlam kazanmış.

İnanç, kişinin hayat tecrübelerine dayanır. Gencin durmaksızın bana nutuk çekmesi beni çok sevdiğinden kaynaklanıyor, bana kendi isteğiyle “tecrübe aktarımı” yapıyordu. Genç eğer böyle bir tecrübe yaşamamış olsaydı, başka biri ona nutuk çektiğinde, “İnanç” sözcüğünü, “mektup yazmak”taki “mektup” sözcüğüyle aynı zannedecekti.⁴

Ahlak; yaşamın ilmi, tecrübe ürünüdür. Değerli bir tecrübeyi aktarmak eğer insanları bıktırıyorsa, öyleyse bu aktarım iyi bir kaliteden yoksundur.

Mesela bir çocuk arkadaşlarıyla görüşmüş ve eve geç gelmiş. Tam da huzursuzken, anne babası saygı konusunda ders vermeye başlıyorlar. Bu ders vermek için hiçte doğru bir zaman değil. Çocuk saygı kavramına karşı çıkmıyor, yalnızca canı sikkın. Oysa anne baba çocuğun güven konusunda sahip olduğu güzel ahlakı övüp, onu teselli etseler, ona hatasını telafi etme yollarını gösterecekler bu, çölde bahar havası estirecek, kurak çölü verimli bir tarlaya dönüştürecekler.

11 yaşındaki bir çocuğa “sorumluluk” kavramından bahsetsen, çocuk bu kavramdan nefret edecektir. Bu doğru bir yöntem değildir. Ona “sorumluluk”tan bahsetmektense, onu anne babasıyla birlikte ev işleri yapmaya teşvik etmek gerekir. Güzel ve eğlenceli bir atmosferde, uygun bir zamanlama ile yol gösterilirse, çocuk ev işi yapmayı öğrenecektir. Zaman geçtikçe, hem çocuk ev işleri konusunda faydalı beceriler kazanmaya devam edecek hem de eğlenceli bir ortamda anne babasının yakınlığı çocuğun gözünde sevgiye dönüşecektir. Anne baba yorgun olduğunda, bir işin üstesinden gelemediğinde, çocuk hem isteyerek hem de becerisi sayesinde onlarla iş bölümü yapabilecektir. Asıl örnek evlat olmak budur.

Bizim Ahlak ve Karakter eğitimi konusundaki en büyük eksikliğimiz “Öğretici”nin yalnızca “Kuramcı” olmasından kaynaklanmaktadır. “Kuramcı”nın en

⁴ Çince “İnanç” ve “Mektup” sözcükleri aynı imle ifade edilmektedir. (信-Xin)

büyük eksikliği, “İnsan”ı değil, yalnızca “Kuram” ları önemsemesidir. O sevgi, sabır ve kararlılıktan yoksundur. Sevgi, sabır ve kararlılıktan yoksun bir eğitimin yalnızca kuramlara dayalı bir eğitime dönüşmesi kaçınılmazdır.

Kuramcılarının özelliği; ahlak konularının kapsamlı listesini çıkarmaktır. Halbuki bunun yerine ahlak konuları bir kereye mahsus olmak üzere net bir şekilde analiz edilse, sonra dikkatle kuramın temeli atılsa çok daha verimli olacaktır. Kuramcılarının ilgi alanları insan yetiştirmek değildir. Onların liderliğinde verilen bir ahlak eğitimi, öğrencilere göre sadece teorik olarak kazanılmış bir bilgi olacaktır. Öğrenciler ezbere bildikleri ahlak konuları ve iyi kurulmuş açıklamalı cümlelerle sınava katılıp yüksek not alacaklar, ancak asıl ihtiyaçları olan eğitimden yoksun kalacaklardır.

Pek çok anne babanın ahlak eğitimi konusunda kuramcılarını örnek aldığını kolaylıkla gözlemleyebiliriz. Onların eksikliği sabırdır. Tıpkı kuramcılar gibi, eğitimde acelecidirler, vakit harcamaya gelemeyen, net analizler yapamazlar. Tüm çocuklar eğitime açtır, çünkü eğitim sevgidir. Onlar sevgiye açtır. Ne yazık ki tek alabildikleri teoriden ibarettir.

Şimdi yazımın başında söz ettiğim gencin neden ahlaktan nefret ettiğini daha iyi anlayabiliriz. Onun asıl nefret ettiği şey kuramcılarının konuşmalarında yalnızca ses ve sözcüklerle var olan ahlaktır. Onun karşı çıktığı nutuk ise biçimsel olarak ortaya çıkan kuramlar ve bu biçimsellikle tatmin olan eğitim sistemidir.

Ahlaka karşı olan başka bir ön yargı ise, “ahlakın çatışmayı engellemeye faydasının olmadığı” görüşüdür. Bu çıkarıcı insanlar için bir parola olmuştur. 10 tane aç insanın önüne 3 dilim pasta konulmuş olsun. Ahlak sahibi olan kişi sorunun ciddiyetinin farkındadır. Pastaya elini sürmez, ne yapacağını da bilemez. Ahlak sahibi olmayan kişinin tavrı ise açıktır. O hemen bir dilimi, hatta iki dilimi kapıp, mideye indirme derdindedir. Ahlak sahibi kişi pastayı yiyemediğiyle kalır.

Bu ön yargıya kapılan kişinin iki hatası vardır:

Birincisi, ahlak sahibi olmayan kişi, ki eğer bir uzaylı değilse, topluma ait biri olamaz. Aksi takdirde, onun savaşıarak elde ettikleri, onu toplum içinde en düşük mevkiye çeker.

İkincisi, kişi çatışmanın ahlakın gelişmesine ve ideal bir toplumun kurulmasına yararlı olduğunu bilmez. İdeal toplum kurulduktan sonra, o bir kez bile çatışmaya girmez. Daha da vahimi, eğer çatışmaya girecek olsa, ahlak dışı bir misillemeye maruz kalacak, iyi bir toplumun oluştuğunu görme fırsatı bile olmayacaktır. Üstelik böyle bir zarara sadece kendisi uğrayacaktır.

Ahlak yaşamın ilmi, tecrübenin ürünüdür. Onun iki birey arasındaki uyuma olduğu gibi, birey ve toplum arasındaki uyuma da faydası vardır. Onun insanlığa katkısı yarar, güvenlik ve mutluluktur. O bir çeşit değer timsalidir.

Bu yüzden, her ne kadar ahlaktan nefret etsek de, ahlak sözünü duymak

istememek de, onun değerini asla yadsıyamayız. Bu, herkesin sahip olmak zorunda olduğu bir değerdir.